

CONTRIBUȚII ASCETICO-MISTICE CREȘTINE: SFÂNTUL IOAN CASIAN (III)¹

Pr. prof. dr. Ioan C. TEȘU
Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dimitrie Stăniloae”,
Universitatea „A.I. Cuza” Iași

Abstract

Today, in an increasingly troubled world, the contemporary man can find in the words and counsels of the Fathers remedies to many ontological worries and its existential anxieties. Their efficiency is even greater since they are not the exclusive product of the human mind, of the power's penetration or introspection of a therapist, however well he is trained, nor of the techniques for abyssal sounding of the unconscious, but they have the role of healing and redemptive works.

Saint John Cassian, a profound intellectual theologian and perfect teacher of the Christian ascetic life, combines the positive wisdom of Rome with Greek intellectualism, focused on practical life, giving to us words „with lot of power”, able to reveal us the true meanings of life and the ontological reasons of the world, „anchoring us” in God and the rich spiritual world.

Keywords: Saint John Cassian, Orthodox spirituality, Patristical Theology, Christian Anthropology

Tristețea – patima „care aduce moartea”²

Sfântul Ioan Casian face ample considerații despre duhul tristeții, patimă care pare a se extinde tot mai mult în lumea actuală și în sufletul omului contemporan, care trăiește tot mai acut sentimentul

¹ Partea întâi a studiului a fost publicată în „Teologie și viață”, serie nouă, anul XXII (2012), nr. 1-4, pp. 101-119, iar partea a doua în nr. 5-8, pp. 112-131 ale aceleiași reviste.

² Sfântul Ioan Casian, *Așezăminte mîndstirești. Cartea a noua: Despre duhul tristeții*, în vol. Sfântul Ioan Casian, *Scrieri alese*, traducere de prof. Vasile Cojocaru și prof. David Popescu, prefață, studiu introductiv și note de profesor Nicolae Chițescu, în col. „Părinți și Scriitori bisericești”, vol. 57, EIBMBOR, București, 1990, p. 225.

inutilității și al lipsei de orizont, starea de eșec existențial și vid sufletesc. Cercetările medicale de ultimă oră, referindu-se la formele și manifestările depresiei, socotită „regina afecțiunilor psihice”, vorbesc, într-un mod tragic, despre o „întinerire” a ei, în sensul că incidența acesteia este în permanentă progresie, afectând vârste și persoane tot mai tinere.

Multe dintre cauzele și efectele depresiei au fost descrise și de Sfântul Ioan Casian. În primul rând, el distinge o „tristețe mântuitoare” sau o „întristare bună”, „întristarea cea după Dumnezeu”³. Aceasta are sensul de meditație cu regret asupra darurilor pe care omul le-a primit prin creație și pe care fie le-a pervertit și întunecat, fie le-a pierdut, prin căderea în păcat. Această tristețe bună are sensul de străpungere a inimii, pentru faptul de a fi pierdut asemănarea cu Părintele ceresc și de a fi alterat chipul Său din sufletul nostru, de a fi pierdut nemurirea și nepătimirea; rușinea de a fi ajuns supuși păcatelor și căderilor, teren prielnic ispitelor și umilinelor drăcești. Ea este o „nostalgie a paradisului” pierdut, în favoarea viețuirii și nevoirii într-o lume „ademenitoare” și „amăgitoare”. Însă această nostalgie și străpungere a sufletului, specifică „întristării după Dumnezeu”, are o valoare pozitivă, pentru că este plină de speranță, motivând eforturile omului de redescoperire și redobândire a bunurilor și darurilor primite și pierdute, de reîntoarcere în dragostea lui Dumnezeu și în comuniune cu El.

Tristețea aceasta „bună” și mântuitoare mai are și sensul de căință pentru alunecările spirituale, căderile morale și păcatele săvârșite, prin care omul își ratează ținta și își pierde sensul vieții sale – mântuirea –, trăind în compania și într-o înspăimântătoare familiaritate cu răul. Însă și această tristețe, deși se referă la un trecut păcătos, pe care îl evaluează cu discernământ și părere de rău, este întoarsă și spre viitor, un viitor pe care, prin asceză personală și ajutor din partea lui Dumnezeu, omul și-l poate face fericit, și încă pentru veșnicie.

Această „întristare după Dumnezeu” și această „tristețe mântuitoare”, având sensul de profundă meditație asupra vieții prezente

³ Idem, *Despre cele opt gânduri ale răutății*, în *Filocalia sfințelor nevoințe ale desăvârșirii*, traducere, introducere și note de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, membru al Academiei Române, ediția a IV-a, Harisma, București, 1993, p. 153.

și asupra celei ce „va să vină” și asupra mijloacelor prin care, susținută de harul dumnezeiesc, putem să redobândim starea paradisiacă, primordială, nu are în ea nimic distructiv și întunecat, dezarmant și paralizant, ci este unită cu speranța și cu bucuria. Ea hrănește sufletul cu „nădejdea pocăinței”⁴ și „e împreună cu bucurie”⁵. Ea „îl face pe om osârduitor și ascultător spre toată lucrarea cea bună, prietenos, smerit, blând, gata să sufere răul și să rabde toată oste-neala, zdrobirea, ca una ce e cu adevărat după Dumnezeu. Ea face să se arate în om roadele Duhului Sfânt, care sunt: bucuria, dragoste, pacea, îndelunga-răbdare, bunătatea, credința și înfrânarea”⁶.

Întristarea cea după Dumnezeu „este supusă, binevoitoare, umilă, blândă, bună și răbdătoare, ca una care coboară din dragostea de Dumnezeu. Din dorința de desăvârșire, ea însăși se întinde, fără a obosi, până la toată durerea trupului și zdrobirea sufletului, dar, rămânând într-o oarecare măsură voioasă și puternică, prin speranța izbânzii, păstrează întreaga bunătate a omeniei și îndelungii-răbdări, având în ea însăși toate roadele Duhului Sfânt”⁷.

Total diferită de aceasta este, însă, „tristețea cea rea” sau „blestemată”. Ea conduce sufletul păcătos nu la pocăință și la luptă împotriva păcatelor, spre dobândirea virtuților creștine și a mântuirii, ci la „cea mai pierzătoare disperare”⁸. Iată cum descrie Sfântul Ioan Casian lucrările devastatoare și efectele nefericite ale acesteia: „A cincea luptă o avem împotriva duhului întristării, care întunecă sufletul ca să nu poată avea nici o vedere duhovnicească și-l oprește de la toată lucrarea cea bună. Când duhul acesta viclean tăbărăște asupra sufletului și-l întunecă în întregime, nu-i mai îngăduie să-și facă rugăciunile cu osârdie, nici să stăruie cu folos pe lângă sfințele citiri și nu rabdă pe om să fie blând și smerit față de frați. Îi pricinuieste scârbă față de toate lucrurile și față de însăși făgăduința vieții. Scurt vorbind, întristarea tulbură toate sfaturile mântuitoare ale sufletului și usucă toată puterea și străduința lui, făcându-l ca pe un ieșit din minte și legându-l de gândul deznădejdiei. De aceea, dacă avem de gând să luptăm lupta duhovnicească și

⁴ *Ibidem.*

⁵ *Ibidem.*

⁶ *Ibidem.*

⁷ Idem, *Așezăminte mîndstirești. Cartea a noua...*, p. 225.

⁸ *Ibidem*, p. 224.

să biruim cu Dumnezeu duhurile răutății, să păzim cu toată străjuirea inima noastră dinspre duhul întristării. Căci precum molia roade haina și caria lemnul, așa întristarea mănâncă sufletul omului. Ea îl face să ocolească toată întâlnirea bună și nu-l lasă să primească cuvânt de sfat nici de la prietenii cei adevărați, precum nu-i îngăduie să le dea răspuns bun și pașnic. Ci, învăluind tot sufletul, îl umple de amărăciune și de nepăsare. În sfârșit, îi pune în minte gândul să fugă de oameni, ca de unii ce i s-ar fi făcut pricină de tulburare, și nu-l lasă să-și dea seama că nu dinafară vine boala, ci din ea”⁹.

Dacă tristețea „mântuitoare” este plină de speranță și ajutor din partea harului dumnezeiesc, tristețea „blestemată” duce sufletul pe marginea prăpastiei dintre viață și moarte și îl oferă pradă celorlalte patimi, pentru că inima celui trist și deznădăduit este un teren fragil și foarte vulnerabil pentru întreaga încregătură de patimi, iar mintea lui este o cutie de rezonanță pentru „șoaptele” drăcești, ce instigă la păcat. Disperare și suprimare a vieții, manifestări ale ei sunt „semnele” sau „roadele duhului celui rău, adică: trândăvia, lipsa de răbdare, ura, împotrivirea în cuvânt, lenea la rugăciune”¹⁰.

Sfântul Ioan Casian identifică trei cauze generale ale acestei tristeți rele:

1. „o mânie anterioară”¹¹, care, nefiind compensată, se cronicează în suflet, conducând la sentimentul de lașitate, lipsă de reacție, frustrare.

2. „neîmplinirea vreunei poftes ori a vreunui câștig, atunci când cineva a văzut spulberată speranța ce-și făurise în minte despre acele lucruri”¹².

3. „îmboldirea vicleanului vrăjmaș”¹³, care, uneori, dintr-o dată și fără nici un fel de motiv aparent sau real, provoacă „tristețea demonică”, forma cea mai gravă dintre toate, cu efectele cele mai adânci, unele vizând autodesființarea celui atacat și suprimarea vieții și, din toate aceste motive, cea mai greu de vindecat.

⁹ Idem, *Despre cele opt gânduri ale răutății...*, pp. 151-152.

¹⁰ *Ibidem*, p. 153.

¹¹ Idem, *Așezăminte mînăstirești. Cartea a noua...*, p. 223.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

În privința felurilor tristeții celei rele, Sfântul Părinte face referire la șase forme pe care le poate avea această patimă:

- a) izvorâtă dintr-o mânie anterioară¹⁴;
- b) rezultată din pierderea unui câștig¹⁵;
- c) iscată din vreo pagubă suferită¹⁶;
- d) pricinuită de vreo jignire¹⁷;
- e) provocată de „vreo tulburare fără noimă a minții”¹⁸;

f) tristețea ca efect al „disperării de moarte”, al temerii de locul, modul în care ne va afla sfârșitul vieții, dar mai ales din teama de Judecata de Apoi, care va pedepsi păcatele săvârșite și nepocăite.

Modurile în care apare și prin care pătrunde și pune stăpânire pe sufletul omului această patimă sfâșietoare sunt, potrivit Sfântului Ioan Casian, două: „asaltul întâmplător”¹⁹, în „diferite ocazii neașteptate”²⁰, sau existența unui fond vulnerabil dat de prezența celorlalte patimi și cochetarea cu ele.

Tristețea nu numai că îl împiedică pe om să se bucure de darurile și lucrurile pe care le-a primit de la Dumnezeu în mod absolut gratuit sau pe care le-a dobândit prin osteneală proprie, ci nu îl mai lasă pe acesta nici să se bucure de propria-i viață, pe care o vede ca pe un labirint fără poartă, un tunel întunecat, fără vreo ieșire.

Când pune stăpânire pe suflet, această tristețe sfâșietoare îl desparte de contemplația divină, îl zguduie din temelii și îl cufundă într-o grea deznădejde. Îl oprește de la „sfintele citiri” și îl împiedică să-și facă rugăciunea cu bucurie. Omul cuprins de tristețe „nici să mai fie liniștit și blând cu frații nu suportă, și-l face fără răbdare și posac în toate obligațiile de muncă sau religioase. După ce a pierdut orice judecată sănătoasă, iar pacea inimii i s-a tulburat, îl face să se comporte ca un om ieșit din minți, căzut în beție, îl doboară și-l prăbușește într-o disperare dureroasă”²¹.

¹⁴ *Ibidem*, p. 225.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, p. 222.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

Însușirile nefaste ale acestei forme de tristețe blestemată și pierzătoare de suflet sunt: „morocănoasă, fără răbdare, neîndurătoare, pizmașă, de o stearpă amărăciune și de o dureroasă disperare. Pe cel ce l-a cuprins, ea îl zdrobește sufletește, paralizându-i orice sânguință și dorință de mântuire, căci este fără noimă (rațiune) și nu numai că zădărnicește foloasele rugăciunii, dar chiar nimicește roadele duhului...”²².

Ca una „care aduce moartea”²³, această tristețe trebuie dezrădăcinată din suflet prin rugăciune stăruitoare de cerere a milei și a ajutorului lui Dumnezeu, prin lectură și meditație duhovnicească, prin comuniune cu aproapele și destăinuire a gândurilor față de părintele duhovnicesc, sufletul redescoperindu-și astfel sensul și vocația sa și redobândindu-și puterea de a lupta, nu doar împotriva acestei patimi, ci a întregului cortegiu de fapte rele. În acest fel, el redescoperă bucuria cea nepieritoare.

Duhul trândăviei - duh „cumplit și apăsător”²⁴

Lupta următoare trebuie să o dea nevoitorul împotriva duhului trândăviei sau al acediei, pe care Sfântul Ioan Casian îl numește „dezgust sau neliniștea inimii”²⁵. El mai este numit și „duhul cel de amiază”²⁶, la care face referire și Psalmul 90.

Acesta este un duh „cumplit și apăsător”²⁷, „vrăjmaș mai înverșunat”²⁸ și „e înjugat cu duhul întristării și lucrează împreună”²⁹.

Sfântul Ioan Casian descrie în largi detalii războiul pe care îl duce acesta împotriva monahilor, mai ales a celor ce trăiesc în pustiu, în însingurare. „Îndeosebi, în jurul orei șase, îl tulbură pe monah niște friguri, care revin la anumite intervale și, la orele obișnuite acceselor, produc sufletului bolnav fierbințeli violente. În sfârșit,

²² *Ibidem*, p. 225.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Idem, *Despre cele opt gânduri ale răutății...*, p. 154.

²⁵ Idem, *Așezăminte mănăstirești. Cartea a zecea: Despre dubul neliniștii*, în *vol. cit.*, p. 226.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Idem, *Despre cele opt gânduri ale răutății...*, p. 154.

²⁸ Idem, *Așezăminte mănăstirești. Cartea a zecea...*, p. 226.

²⁹ Idem, *Despre cele opt gânduri ale răutății...*, p. 154.

unii bătrâni spun că acesta este duhul cel de amiază, pomenit în Psalmul 90³⁰.

Sintetizând aceste multiple simptome și manifestări ale trândăviei, Sfântul Părinte face referire la două forme generale ale acestei patimi:

1. lenea, „care ne aduce somn când e cald”³¹, o formă de moleșală și dezgust față de orice activitate;

2. trândăvia, „care ne îndeamnă să părăsim chilia și să fugim”³², dar prin care se înțelege lehamitea față de activitățile obișnuite și locurile familiare, tentația schimbării, ispita noului și nu totdeauna spre mai bine, ci adesea spre mai rău și mai greu.

Mijloacele cele mai eficiente de luptă pe care le recomandă Sfântul Ioan Casian împotriva „dracului trândăviei” sunt: răbdarea, cumpătarea, stăruința și statornicia, consecvența în atitudini și activități, rugăciunea stăruitoare de izbăvire din cursele lui și lucrul mâinilor sau „rucodelia” ori, precum spuneau Părinții duhovnicești de altădată: „*Ora et labora*”, adică „Roagă-te și muncește!”, rugăciunea angajând deplin sufletul, iar munca antrenând trupul în diverse activități, pentru a nu-i oferi ocazia de a trândăvi și lăncezi.

Slava deșartă sau „zadarnică” și mândria

Spre deosebire de patimile anterioare, care sunt mai ușor de identificat, prin intermediul manifestărilor lor, patima slavei deșarte este „foarte felurită și foarte subțire și nu o bagă de seamă ușor nici înșiși cei ce pătinesc de dânsa”³³.

Xenodoxia, „dușman cu multe și felurite chipuri și atât de subtil încât cu ochii cei mai ageri abia poate fi zărit și recunoscut, dar-mite ocolit”³⁴, ispitește pe oameni prin „vicieniile cărnii”³⁵, iar atunci când nu reușește aceasta, caută să vatăme prin „desăvârșirea lor

³⁰ Idem, *Așezăminte mânăstirești. Cartea a zecea...*, pp. 226-227.

³¹ Idem, *Convorbiri dubovnicești. Comunicarea Părintelui Serafion*, în *vol. cit.*, p. 385.

³² *Ibidem*.

³³ Idem, *Despre cele opt gânduri ale răutății...*, p. 157.

³⁴ Idem, *Așezăminte mânăstirești. Cartea a unsprezecea: Dubul slavei deșarte*, în *vol. cit.*, p. 240.

³⁵ *Ibidem*.

spirituală³⁶. Dacă toate celelalte patimi, atunci când sunt înfrânte și respinse, se retrag umilite și slăbite, patima slavei deșarte, când este biruită, „schimbându-și veșmântul și masca de mai înainte și deghezându-se sub haina virtuților, încearcă din nou, ca un dușman cu multe chipuri, să-l dărâme și să-l sugrume pe învingător³⁷. Sau, spune Sfântul Părinte, în timp ce patimile premergătoare, atunci când sunt înfrânte, devin tot mai slabe și se ofilesc, fiind înlocuite cu virtuțile contrare lor, patima slavei deșarte, atunci când a fost doborâtă, „mai cu înverșunare se ridică la luptă; și tocmai când crezi că a fost stinsă, atunci se scoală din moarte și mai puternică. Celelalte păcate îi atacă de obicei doar pe cei biruiți în luptă, acesta însă îi urmărește mai înverșunat pe biruitorii lor și, cu cât a fost mai puternic strivit, cu atât mai aprig îi atacă, chiar când se mândresc cu izbânda lor. Și așa istețime are acest subtil vrăjmaș, încât îl face să cadă doborât de propriile lui lovituri pe ostașul lui Hristos, care n-a putut fi biruit de armele dușmane³⁸.

Din cauza acestor „multe și felurite fețe³⁹, a numeroaselor și viclenelor ei înfățișări, patima slavei deșarte este „întocmai cu o stâncă primejdioasă care, acoperită de valuri umflate, cauzează un naufragiu neprevăzut și cumplit navigatorilor care, înaintând cu vânt puternic, nu se așteaptă și nu prevăd nici un pericol⁴⁰.

Sfântul Ioan Casian compară patima slavei deșarte cu un bulb de ceapă, căruia, înlăturându-i un înveliș, îi descoperi un altul. Specifică celor sporți duhovnicește și avându-și originea în „sporul de virtuți ale celui pe care îl asaltează⁴¹, ea caută să îl atace pe nevoitor cu virtuțile sale, „dându-i lovituri nimicitoare chiar în cele ce constituie temeiurile vieții lui⁴², învingându-i pe mulți prin „strălucirea triumfului⁴³ lor.

Acest duh viclean caută „să săgeteze pe ostașul lui Hristos prin orice îndeletnicire, prin glas, prin cuvânt, prin tăcere, prin lucru,

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*, p. 241.

³⁸ *Ibidem*, pp. 242-243.

³⁹ *Ibidem*, p. 241.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, p. 243.

⁴² *Ibidem*, p. 242.

⁴³ *Ibidem*.

prin priveghere, posturi, rugăciune, citire, liniște, până și prin îndelunga-răbdare. Pe cel ce nu izbuteste să-l amărăscă spre slava deșartă prin scumpetea hainelor încearcă să-l ispitească prin îmbrăcăminte proastă și pe cel ce nu l-a putut face să se îngâmfă prin cinste, pe acela îl duce la nebunie prin așa-zisa răbdare a necinstei, iar pe cel ce nu l-a putut împinge la slava deșartă pentru destoinicia în cuvânt, îl amăgește prin tăcere, făcându-l să-și închipuie că a dobândit liniștea. Dacă n-a putut moleși pe cineva prin belșugul bucatelor, îl slăbănogăște prin postul pe care îl ține de dragul laudelor. Scurt vorbind, tot lucrul, toată îndeletnicirea dă prilej de război acestui drac viclean⁴⁴.

Ispitele și capcanele acestei patimi sunt numeroase și viclene, urmărind sufletul oriunde, chiar și în singurătate. Astfel, „cui nu i-a putut stârni mândria deșartă (cenodoxia) prin veșmânt ajustat și curat, încearcă să i-o strecoare prin unul murdar, neîngrijit și fără preț. Pe cine nu l-a putut dărâma cu râvna după onoruri, îl face să se poticnească prin umilință; pe cine n-a izbutit a-l împinge la mândrie prin podoaba științei și a vorbirii alese, îl frânge prin aerul grav al tăcerii. Dacă postește în văzul lumii, este ispitit să se mândrească; dacă, din dispreț pentru slavă, ascunde acest lucru, cade și prin asta în boala mândriei. Ca să nu se întineze prin vreo atingere de slavă deșartă, monahul se ferește să facă rugăciuni prea lungi în văzul fraților, dar nu scapă de întepăturile mândriei, chiar dacă le practică pe ascuns, fără nici un martor al faptei⁴⁵.

Formele acestei patimi, potrivit Sfântului Ioan Casian, sunt două:

1. *înalțarea sau mândrirea „pentru foloase materiale sau pentru lucruri care se văd”⁴⁶*, incluzând în această categorie atât lucruri sau bunuri materiale, cât și calități fizice, intelectuale sau duhovnicești evidente și pe care cel stăpânit de această patimă, în loc să caute să le ascundă sau să le folosească smerit, le pune în evidență, epatând;

2. *îngâmfarea „pentru cele spirituale și ascunse”⁴⁷*, cum ar fi progresul duhovnicesc, biruința asupra unor păcate sau patimi, dobândirea unor daruri spirituale și a unor virtuți, pe care însă Dumnezeuu

⁴⁴ Idem, *Despre cele opt gânduri ale răutății...*, pp. 157-158.

⁴⁵ Idem, *Așezăminte mînăstirești. Cartea a unsprezecea...*, pp. 241-242.

⁴⁶ Idem, *Convorbiri dubovnicești. Comunicarea Părintelui Serapion...*, p. 385.

⁴⁷ *Ibidem*.

i le retrace atunci când îi vede mândria, tocmai pentru a-l ajuta să conștientizeze faptul că fără sprijinul dumnezeiesc nu ar fi împlinit nimic important în plan duhovnicesc și, căindu-se, să le redobândească și să le păstreze în smerită cugetare.

Remediile cele mai puternice pe care le recomandă Sfântul Ioan Casian în lupta împotriva acestei patimi sunt: să nu facem nimic din orgoliu, ci cu smerită cugetare, având totdeauna convingerea că fără ajutorul lui Dumnezeu nu ne-ar fi reușit nimic din ceea ce este important în viață și în planul mântuirii; să evităm tot ceea ce ne-ar face superiori și ne-ar putea înălța în văzul celorlalți, căutând răsplată pentru calitățile și virtuțile noastre și pentru cultivarea lor doar de la Dumnezeu; să avem permanent în minte gândul că, din cauza acestei patimi, Dumnezeu retrace de la noi harul Său sfințitor și desăvârșitor, iar virtuțile pe care le-am adunat cu multă osteneală se risipesc dintr-o dată⁴⁸.

Slava deșartă este o „crimă gravă”⁴⁹, careia îi vor urma pedepse veșnice, călcare a Legii și jignire adusă lui Dumnezeu, ca unii ce am lucrat pentru plăcerea oamenilor ceea ce am fi trebuit să facem pentru El, care „am pus pe oameni mai presus de Dumnezeu și slava deșartă mai presus de cea a Domnului”⁵⁰.

Sfântul Părinte identifică și un folos al slavei sau „gloriei” deșarte, și anume faptul că nevoitorul care a fost cuprins de această patimă este oarecum ferit de patima desfrânării, ca unul care se consideră a fi pe o treaptă mult prea înaltă din punct de vedere spiritual, pentru a mai cădea în viciile cărnii, deși nu puține sunt cazurile în care sfârșește tocmai astfel⁵¹.

Ultima din lista duhurilor răutății și din catalogul patimilor pe care le are de biruit creștinul în lupta sa pentru dobândirea mântuirii este mândria sau trufia. Sfântul Ioan Casian o caracterizează ca „monstru foarte crud și mai mare decât toate păcatele de mai înainte”⁵², care „îi pierde cu o mușcătură cumplită îndeosebi pe cei desăvârșiți și ajunși aproape de ultima treaptă a virtuților”⁵³.

⁴⁸ Idem, *Așezăminte mănăstirești. Cartea a unsprezecea...*, pp. 246-247.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 247.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ Idem, *Convorbiri duhovnicesci. Comunicarea Părintelui Serapion...*, p. 386.

⁵² Idem, *Așezăminte mănăstirești. Cartea a unsprezecea...*, p. 249.

⁵³ *Ibidem*, p. 249.

Sfântul Părinte consideră că, deși este ultima dintre patimi, „este prima prin origine și timp”⁵⁴. Boala aceasta a trufiei, „deși ultima în ordinea luptelor, este totuși anterioară prin origine și este începutul tuturor păcatelor și crimelor; ea nu nimicește ca celelalte vicii numai virtutea opusă ei, adică umilința, ci este, în același timp, nimicitoare chiar a tuturor virtuților, și nu ispitește doar pe cei mijlocii sau pe cei mici, ci mai ales pe cei ce se află în culmea puterii spirituale”⁵⁵.

Ea a constituit cauza căderii lui Lucifer, care, „rănit de săgeata trufiei, a căzut din acel fericit și sublim locaș al îngerilor”⁵⁶ și, astfel, s-a „prăvălit” din ceruri pe pământ, o atât de mare virtute”⁵⁷. Din însăși „imensitatea prăbușirii”⁵⁸, omul trebuie să înțeleagă pericolul ei și cât de mult trebuie să se păzească de ea. Din cauza mândriei, Lucifer și îngerii răi au pierdut harul dăruit de Ziditor, libertatea, și astfel boala aceasta „a generat slăbiciunile și materia tuturor patimilor”⁵⁹.

Mândria înseamnă luptă împotriva lui Dumnezeu. Dacă toate celelalte patimi luptă cu oamenii care se nevoiesc întru virtute, mândria „vizează în mod propriu pe Dumnezeu și de aceea merită să-L aibă, în special, pe El potrivnic”⁶⁰.

Sfântul Ioan Casian deosebește două feluri de trufie: una „spirituală” și alta „grosolană”, „a cărnii” sau „a trupului”, însă mecanismul ispitirii este invers decât în cazul slavei deșarte. Prin aceasta din urmă, duhurile viclene caută să ispitească sufletul pentru cele ce se văd, materiale, iar când nu reușesc, îl atacă prin cele spirituale, iar dacă acesta rezistă, caută să îl piardă prin cele trupești și grosolane.

La modul general, însă, această trufie „a cărnii” este specifică începătorilor, în timp ce „trufia spirituală” atacă sufletele celor care, „biruind viciile de mai înainte, se află acum așezați aproape de culmea virtuților”⁶¹. Adeseori, observă Sfântul Ioan Casian, cel

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 251.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 250.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 251.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*, p. 260.

mândru este înjosit și aruncat în păcatele trupești, „doborât și rușinat de ticăloșia cărnii”⁶². Dacă semeția spirituală se ridică împotriva lui Dumnezeu, cea trupească „îi privește mai propriu pe oameni”⁶³.

Semnele trufiei trupești, potrivit autorului creștin, sunt următoarele: „în vorbirea lui e țipăt, în tăcere amărăciune, în veselie râs gălăgios și necumpătat, în seriozitate tristețe fără sens, în răspuns pornire dușmănoasă, în conversație superficialitate, cuvintele dând năvală la întâmplare, fără nici o judecată. Trufia este lipsită de răbdare, străină de dragoste, gata să aducă insulte, nevolnică să le îndure, la rândul-i, la ascultare se lasă greu, afară doar dacă dorința și vrerea i-au luat-o înainte, nu se împacă să primească îndemnuri de la alții, nu-și poate reteza vrerile proprii, dar rezistă îndărătnic oricăror vreri străine, se străduiește neconținut să-și impună vederea lui, neîmpăcându-se în nici un chip să cedeze cu ceva cuiva. Așa se face că, incapabil să primească un sfat salvator, în toate situațiile se încrede mai degrabă în propria-i judecată decât în cea a bătrânilor”⁶⁴. Iar descrierea pe care o face aceluia care este stăpânit de această patimă este de-a dreptul grotescă: „Atâta silă i se trezește în inimă pentru orice problemă a duhului, încât, dacă s-a ivit cumva prilejul unei astfel de discuții, nu este în stare să-și fixeze privirea într-un singur punct, cum este obiceiul, ci, înmărmurit, își rotește ochii în toate părțile sau îi rămân pironiți aiurea și pieziș. În locul oftărilor salvatoare, tușește din gâtul uscat și stupește întruna fără a-l sili flegma, își joacă degetele și le frământă ca unul care scrie ceva. Cât timp e purtată discuția spirituală, toate mădulele i se zdruncină de a-i crede că trupu-i stă pe viermi ce mișună sub el sau pe ghimpi. O convorbire oricât de simplă, purtată pentru edificarea celor ce ascultă, o consideră că e inventată într-adins pentru vestejirea lipsurilor lui. În tot timpul, cât se face o analiză a vieții spirituale, stăpânit de bănuieli, nu caută să prindă ceea ce ar putea scoate de aici pentru zidirea lui sufletească, ci cercetează cu mintea încordată motivele care au determinat pronunțarea oricărui cuvânt ori, în frământarea tăcută a inimii lui, caută să afle ce le-ar putea obiecta lor, ca nimic din cele ce s-au dezbătut foarte

⁶² *Ibidem*, p. 259.

⁶³ *Ibidem*, p. 249.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 263.

sănătos să nu rămână în picioare sau să poată aduce vreo îndreptare. Și așa se face că nu numai că nu-i aduce nici un progres sufletesc convorbirea spirituală, ba îi este chiar păgubitoare și devine pentru el cauza unui mai mare păcat. Căci, cât timp conștiința îi este stăpânită de bănuiala că totul a fost pus la cale împotriva-i, se înțepenește într-o îndărătnicie mai înverșunată și i se întărește mai violent colții mâniei. În sfârșit, ca urmare, glasul i se ridică, cuvântul devine tăios, răspunsul acru și revoltat, mersul mândru și agitat, limba slobodă și niciodată dispusă să tacă, decât numai când inima îi este roasă de vreo ranchiună împotriva fratelui. Atunci tăcerea lui nu înseamnă căință sau umilință, ci trufie și mânie, încât nu cu ușurință se poate distinge ce este mai nesuferit în comportarea lui: acea veselie gălăgioasă și nerușinată sau seriozitatea fioroasă și dușmănoasă. Căci în prima situație cuvintele nu-i sunt cele potrivite, râsul e fără de măsură și nesărat, iar trufia inimii fără de margini și nestăpânită; în cealaltă, mușenia îi este încărcată de mânie și veninoasă, și doar atât urmărește, ca ranchiuna împotriva fratelui păstrată în tăcere să poată fi descărcată timp mai îndelungat și să nu se manifeste prin ea virtutea smereniei și a răbdării. Și în timp ce, stăpânit de semeție, aduce ușor tuturor jigniri, respinge cu dispreț orice îndemn de a se coborî să ceară scuze fratelui insultat, până și iertarea cerută de celălalt o refuză, strâmbând din nas. Nu numai că nu-i îmboldit și înmuiat de nici o scuză primită de la frate, dar se aprinde de o și mai aprigă mânie, că a fost întrecut în umilință de acela. Umilința salvatoare și scuză, de obicei, pun capăt îndemnelor date de satana, dar lui îi stărnesc aprinderea unei mai violente uri”⁶⁵.

Sfântul Ioan Casian descrie cu mult discernământ gravitatea acesteia: „Nu există păcat care să aducă atâta slăbire tuturor virtuților și să-l jefuiască pe om de toată dreptatea și sfințenia ca răul trufiei. E întocmai ca o boală generalizată, cumplită, care nu se împacă să vatăme un singur mădular sau o parte a lui, ci prăvălește întregul corp, într-o distrugere totală, și tocmai pe cei așezați pe culmea cea mai înaltă a virtuților se silește să-i doboare și să-i zdrobească într-o grea prăbușire. Orice păcat se oprește la hotarele lui sau la obiectul fixat și chiar dacă afectează și alte virtuți, totuși vizează

⁶⁵ *Ibidem*, pp. 261-262.

în mod deosebit una, asupra căreia se năpustește în mod special, s-o sugrume. Și pentru a putea înțelege mai limpede ceea ce am spus, lăcomia la mâncare, adică pofta pânteceleui sau a gurii, slăbește asprimea înfrânării, desfrâul întinează fecioria, mânia distruge răbdarea. În felul acesta, cel stăpânit de un păcat nu este obligatoriu lipsit de alte virtuți, ci, fiindu-i retezată numai acea virtute care, neputând rezista unui păcat opus, piere, pe celelalte le poate păstra măcar în parte. Însă trufia, de îndată ce a pus stăpânire pe biata minte, ca un tiran crud, când a cucerit cea mai înaltă fortăreață, surpă și nimicește din temelii întreaga cetate a virtuților și, făcând una cu pământul patimilor zidurile înalte ale sfințeniei de odinioară, de aici încolo nu mai îngăduie să persiste nici o umbră de libertate în sufletul celui supus Lui. Cu cât era mai bogat cel cucerit, cu atât mai greu va fi jugul robiei la care-l supune, despuindu-l, prin cel mai crud jaf, de toate bogățiile virtuților⁶⁶.

Lupta împotriva trufiei presupune dobândirea și cultivarea virtuții smereniei, având permanent convingerea că fără harul și ajutorul din partea lui Dumnezeu nu numai că nu am fi biruit nici o patimă, ci am fi fost permanent rușinați și umiliți de viclenii vrăjmași. În opera mântuirii sufletului se îmbină, în chipul cel mai fericit, efortul uman și ajutorul dumnezeiesc. Desăvârșirea, învață Sfântul Părinte, „nu poate fi atinsă cu nici un preț fără aceste eforturi, dar nici numai cu ele nu se poate obține, dacă lipsește harul lui Dumnezeu”⁶⁷.

În lupta sa împotriva răului, cu fiecare treaptă urcată prin biruința asupra unei patimi, creștinul, conștient de ajutorul dăruit de Dumnezeu, este dator să exclame, asemenea Sfântului Apostol Pavel: „Nu eu, ci harul lui Dumnezeu, care este în mine” și „prin harul lui Dumnezeu sunt ceea ce sunt” (I Cor. 15, 10).

Smerenia creștină se dovedește a fi, astfel, nu doar virtutea opusă patimilor slavei deșarte și mândriei, ci temelia întregului edificiu al virtuților, cea care „susține templul desăvârșirii și al dragostei”⁶⁸, iar calea dobândirii acesteia o constituie cultivarea umilinței, izvorâtă din adâncă simțire a inimii; dragostea și împăcarea cu toți;

⁶⁶ *Ibidem*, pp. 249-250.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 254.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 264.

„despuierea de toate bucuriile”⁶⁹; sărăcia de bunăvoie; purtarea jugului ascultării și supunerii cu inimă simplă și neprefăcută⁷⁰. Le va dobândi, însă, pe toate acestea „doar cel ce se va judeca nu numai mort pentru această lume, dar chiar nebun și prost, îndeplinind fără cârtire toate câte vor fi poruncite de bătrâni, crezându-le sfinte și ca venite de sus”⁷¹.

Tehnici și principii ale luptei împotriva „duhurilor răutății”

Descoperind cauzele, formele de manifestare și efectele nefaste ale patimilor asupra sufletului, Sfântul Ioan Casian a precizat atât mijloacele specifice de luptă împotriva fiecăreia dintre ele, cât și unele principii generale de implicare a nevoitorului în războiul acesta inteligibil.

O primă idee este aceea că nu toți sunt asaltați de aceleași patimi, ci în funcție de vulnerabilitatea, de înclinațiile personale. Din acest motiv și lupta este variată, în funcție de patima sau patimile care îl robesc. Pe acestea trebuie creștinul să caute să le cunoască, să le afle vicleniile sau meșteșugurile pierzătoare de suflet, pentru ca lupta împotriva lor să fie eficientă. În cazul în care nu cunoaște răutatea lor, dar caută să lupte cu ele, pericolul care îi pândește sufletul este acela de a se adânci și mai tare în robia față de ele, precum și riscul ca, pe lângă acestea, să pătrundă și alte patimi străine și nu arareori întregul lor cortegiu.

Din acest motiv, Sfântul Ioan Casian recomandă nevoitorului să-și alcătuiască o ordine foarte precisă de luptă, al cărei principiu prim este cunoașterea propriilor slăbiciuni și căderi, a păcatelor și patimilor personale și lupta împotriva lor. Un paradox al laxității morale îl reprezintă situația în care unele persoane, total robite unei patimi sau împătimate, luptă cu păcatele personale, dar nu în propriul suflet, în propria ființă și persoană, ci la alții. Iar unii critică sau se împotrivesc păcatelor sau patimii respective din sufletul aproapelui, uneori cu o violență direct proporțională cu dependența lor de patima respectivă. Au falsa impresie că observând-o la alții, cârtindu-i, clevetindu-i, muștrându-i, ba chiar sfātuindu-i și îndrumându-i, înscriu o victorie asupra propriilor slăbiciuni.

⁶⁹ *Ibidem.*

⁷⁰ *Ibidem.*

⁷¹ *Ibidem.*

Părinții duhovnicești, vorbind despre o „hartă a sufletului”, consideră că fiecare virtute sau, dimpotrivă, fiecare patimă are un sediu al ei, un centru în care se adăpostește și din care lucrează. La o persoană virtuoasă, inima sa este bună și luminoasă, este sediu al virtuților. La un păcătos, inima, chipul și întreaga viață îi sunt întunecate de „negura” sau „zgura” păcatelor. Și precum există un instinct biologic, trupesc, de autoapărare, la fel și în plan spiritual, există o tendință reflexă de autoapărare, în sensul că omul păcătos, chiar dacă realizează starea sa decăzută, caută să se complacă în ea, evitând efortul de îmbunătățire a ei, în acest caz de dezrădăcinare și distrugere a patimilor sale.

Una dintre iluziile, promisiunile și, în fond, minciunile păcatului o constituie faptul că ne amăgește cu speranțe ce se dovedesc, în final, a fi deșarte. Ne minte că ne va oferi o cantitate de plăcere pe care nu am mai gustat-o până atunci, că, dacă îi vom sluji, vom gusta și simți plăcerea prin toți „porii” ființei noastre, solicitându-ne spre împlinirea ispitei, a șoaptei viclene. Și, în cadrul acestui dramatic proces, omul se agită și se precipită, se implică și se excită, punându-și în slujba păcatului întreaga sa ființă. Trupul său devine o unealtă inertă în așteptarea frenetică a plăcerii promise, iar sufletul său pare orbit, încetșosat și întunecat de atracția păcatului. Locul acesteia este luat de un reflex rău, dobândit, omul devenind o unealtă la dispoziția păcatului, o „jucărie” neputincioasă la chereumul unor patimi grosiere.

Păcătosul evită lupta cu păcatele și patimile personale, pentru că aceasta înseamnă a lupta cu „sinea” sa păcătoasă, cu eul pătimăș, înseamnă să dezrădăcineze și să smulgă, să descopere, să scoată și să se lepede de o parte a sufletului său, or aceasta îl doare, atât fizic, dar mai ales interior, îl face să sufere, trupește și spiritual. Și din acest motiv se complăce în starea sa păcătoasă. Necunoscând bucuriile înalte pe care le oferă sufletului virtuțile, trăiește în platitudinea trupului și din efemeritatea plăcerilor inferioare și păcătoase, pe care i le propune și, uneori parțial, i le și oferă, păcatul evoluând fie spre generalizarea bolilor sale sufletești și spre moartea spirituală și, apoi, veșnică, fie, mai rar, dând dovadă de real eroism duhovnicesc, hotărându-se să înceapă lupta împotriva păcatelor și patimilor sale, asumându-și nevoițe vremelnice, din speranța bucuriilor viitoare și veșnice.

A lupta împotriva patimilor personale i se pare mai grav și mai dureros decât „a tăia în carne vie”. I se pare a tăia din propriul suflet și așa bolnav și suferind și pe care caută să-l „dreagă” cu plăcerea oferită de păcat. Și, din acest motiv, evită și întârzie această intervenție duhovnicească, uneori pentru totdeauna, lăsând loc cronizării și generalizării bolilor lăuntrice – patimile sale –, ceea ce instalează o metastază spirituală și conduce, mai grav decât cea somatică, nu spre o grabnică moarte fizică, ci spre moartea spirituală și veșnică.

Tocmai cunoscând aceste realități ale luptei nevăzute, Sfântul Ioan Casian ne recomandă să ne cercetăm starea sau „așezarea” sufletului, să-i descoperim slăbiciunea și bolile și să declanșăm ofensiva împotriva patimilor. „Trebuie știut totuși că ordinea luptelor nu este aceeași în noi toți. Precum am spus, nu suntem toți asaltați la fel și trebuie ca fiecare să-și potrivească lupta după felul în care este mai primejduit de unul sau de altul dintre vicii. Într-un fel, de exemplu, trebuie să procedeze împotriva viciului al treilea și altfel împotriva celui de-al patrulea sau a celui de-al cincilea. După locul de frunte pe care-l ocupă în noi un viciu și după felul în care ne atacă trebuie să ne organizăm și noi ordinea luptelor, pentru ca, obținând victoria, să ajungem la curăția inimii și la deplinătatea desăvârșirii”⁷².

Știind răutatea și viclenia „duhurilor răutății”, modul în care se susțin, se înlocuiesc și se grupează, cu scopul general de a-i zădărnici omului mântuirea, Sfântul Ioan Casian recomandă, ca un principiu de mare discernământ duhovnicesc și de eficiență spirituală, lupta împotriva patimii dominante, adică lupta împotriva aceleia care are puterea cea mai mare asupra sufletului și numai după ce a fost ea biruită, să se continue, în mod similar, războiul împotriva celei de-a doua patimi, cu agresivitate și putere, și tot așa, până la biruința deplină asupra tuturor patimilor și până la dobândirea nepătimirii.

În lupta sa împotriva patimilor, nevoitorul trebuie să-și fixeze ca obiectiv esențial descoperirea, prin discernământ și străvedere, cu ajutorul părintelui duhovnicesc, a patimii care este proeminentă și

⁷² Idem, *Convorbiri duhovnicești. Convorbire cu Părintele Teodor*, în *vol. cit.*, p. 396.

mai activă, mai puternică și mai încuibată în sufletul său și să se concentreze în lupta împotriva ei, lăsându-le pe celelalte în plan secundar și, doar după biruirea deplină a acesteia, să continue lupta împotriva altei patimi, devenită dominantă.

Este o autoînșelare a crede cineva că poate lupta deodată și cu aceeași eficiență împotriva mai multor sau chiar a tuturor patimilor. Riscul cel mai mare îl reprezintă faptul că, provocându-le pe toate odată, acestea se vor năpusti concomitent asupra trupului și asupra sufletului omului, deschizând alte izvoare ale răutății lor, bulversându-le cu noi forme și manifestări, sleindu-l de puteri și aruncându-l într-o și mai grea pasivitate sau robie față de ele.

Lupta noastră trebuie să fie astfel încât fiecare, „descoperindu-și viciul de care este molipsit mai mult, împotriva lui trebuie să dea lupta principală, potrivit-și față de loviturile lui toată grija, atenția și observația, împotriva lui îndreptând săgețile zilnice ale ajunărilor, contra lui întorcând în fiecare moment suspinele dese ale inimii și armele gemetelor, împotriva lui concentrând truda vegherilor și meditațiilor inimii, îndreptând spre Dumnezeu plânsul neîncetat al rugăciunilor și cerându-I Lui în chip special și neîncetat ajutor împotriva oricărei primejdii”⁷³.

Prin urmare, într-o luptă eficientă împotriva patimilor este necesară o cât mai bună cunoaștere a fiecăreia dintre ele, dar și a legăturii păcătoase, a intercondiționării ce există între ele, a vocației esențiale umane, care este îndumnezeirea, și a realității triste a păcatului, ca „ratare a țintei”, a bucuriilor înalte și veșnice, pe care le oferă virtuțile creștine, în comparație cu plăcerile trecătoare promise de păcat, a cauzelor care provoacă această încrângătură a răului, a numeroaselor forme și manifestări pe care ele le iau, precum și a efectelor pe care le provoacă și, doar cu o astfel de cunoaștere duhovnicească, să declanșăm războiul nevăzut împotriva lor, adaptându-ne lupta în funcție de fiecare dintre aceste circumstanțe, etape și forme ale lor.

Asctul creștin trebuie să aibă permanent în fața ochilor săi sufletești ținta ostenelilor sale, oricât de numeroase și de intense ar fi acestea – viața veșnică –, și, în același timp, trebuie să știe că nicio dată nu este singur în această luptă, că nu este aruncat într-un

⁷³ Idem, *Convorbiri dubovnicești. Comunicarea Părintelui Serapion...*, p. 387.

câmp imens și într-un război ce îi depășește puterile, împotriva unui dușman mai puternic, ci Îl are totdeauna alături de el, ca ajutor, pe Însuși Atotputernicul Dumnezeu. El este și Izvorul virtuților, dar și ținta finală a lor; și început al acestora, dar și mijloc și desăvârșire a lor. Sfântul Ioan Casian învață că „începutul voinței celei bune ne este insuflat de Dumnezeu”⁷⁴, ca o chemare tainică pe care omul o simte în adâncul sufletului său, ca o atracție sublimă spre calea mântuirii⁷⁵, așteptând ca noi să-i oferim „prilejul bunăvoinței”⁷⁶ noastre. Cei care ascultă acest glas dumnezeiesc și Îl urmează, Îl descoperă apoi permanent a le fi aproape, a le susține ostenele, a le întâi nevoințele și a le încununa biruințele. Fără această împreună-lucrare a sufletului cu harul dumnezeiesc, nimic din ceea ce este cu adevărat înalt și folositor omului nu i-ar reuși deplin, întrucât, precum o mărturisește Sfântul Părinte, „nimeni nu poate fi curățit deplin de patimile trupului, dacă n-a înțeles că orice chin și orice strădanie sunt neîndestulătoare pentru a atinge o atât de înaltă desăvârșire și dacă nu recunoaște prin lămurirea ce-i vine nu atât de la învățătura primită, cât din simțirea, virtutea și experiențele proprii, că desăvârșirea aceasta nu este obținută decât numai prin mila și cu ajutorul lui Dumnezeu. Căci oricâtă trudă s-ar cheltui cu posturile, veghile, cititul, izolarea și retragerea din lume, pentru a cuceri răsplățile atât de mari și sublime ale curăției și integrității minții, nu va putea fi nimeni prea vrednic să le atingă numai prin meritul propriei sânguințe sau sudori. Negreșit, niciodată osteneala și râvna omenească nu se vor ridica la înălțimea darului dumnezeiesc, dacă mila nu i-l va da aceluia ce-l dorește”⁷⁷. Prin urmare, opera de despățimire, așa cum o înțelege și Sfântul Ioan Casian, „nu este în exclusivitate lucrare omenească și nici în exclusivitate dumnezeiască: omul trebuie să lucreze împreună cu Dumnezeu”⁷⁸.

⁷⁴ Idem, *Convorbiri dubovnicești. Comunicarea cu Părintele Daniel*, în *vol. cit.*, p. 360.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ Idem, *Convorbiri dubovnicești. Cartea a douăsprezecea: Despre dubul trufiei*, în *vol. cit.*, p. 255.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 254.

⁷⁸ Mitropolit Hierotheos Vlachos, *Psiboterapia ortodoxă. Știința Sfinților Părinți*, traducere în limba română de Irina Luminița Niculescu, Editura Învierea, Arhiepiscopia Timișoarei, 1998, p. 310.

Convingerea fermă a sa este cea referitoare la bunătatea originară a firii umane, indiferent de natura și gravitatea căderilor sale, căci, spune el, „nu firea în sine e păcătoasă, chiar dacă o folosim noi rău”⁷⁹, ci rea este cedarea noastră față de păcat. Lupta împotriva patimilor, departe de a fi o cale de șubrezire a firii, este calea redobândirii sănătății ei inițiale, este calea sublimării, este adevărat, cu prețul unei pronunțate asceze a trupului și a prevalenței lucrării lăuntrice, este calea redescoperirii autentice a noastre și a bogatei lumi interioare, iar aceasta echivalează cu a da un răspuns pozitiv și deplin apelului plin de iubire al lui Dumnezeu, spre viață și fericire veșnică.

Detaliind principiile și mijloacele ascetice, Sfântul Ioan Casian face referire la o *luptă generală* și o *luptă particulară*, în sensul că lupta împotriva fiecărei patimi trebuie îmbinată cu lupta generală împotriva tuturor acestora, chiar dacă în diferite momente ale vieții ascetice întreaga noastră osteneală trebuie concentrată împotriva patimii care are cea mai mare putere asupra noastră.

Un principiu esențial al nevoinței duhovnicești îl constituie, totodată, *lupta cu patimile lăuntrice și doar apoi cu patimile dinafară*, căci, învață Sfântul Părinte, „dușmanul este închis în noi înșine și el duce zilnic un război lăuntric împotriva-ne. Biruindu-l pe acesta, toate potrivnicile din afară vor slăbi, toate vor fi învinse și supuse ostașului lui Hristos. Nu vom avea dușman de temut în afară, dacă cele dinlăuntru nostru se supun biruite duhului”⁸⁰. Prin urmare, o primă etapă a luptei o constituie curățirea celor ascunse ale inimii⁸¹, „în părțile ascunse ale conștiinței”⁸², unde tronează Dumnezeu, „Arbitrul și Judecătorul nostru”⁸³, Care „Se uită la alegerea și lupta noastră”⁸⁴, și sfinții îngeri, pentru care „nu există secret să le rămână neștiut”⁸⁵.

⁷⁹ Sfântul Ioan Casian, *Despre cele opt gânduri ale răutății...*, p. 139.

⁸⁰ Idem, *Așezăminte mânăstirești. Cartea a cincea: Despre dubul lăcomiei*, în vol. cit., pp. 175-176.

⁸¹ Idem, *Așezăminte mânăstirești. Cartea a șasea: Despre dubul desfrânării*, în vol. cit., p. 191.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ *Ibidem*.

Un alt principiu recomandat de Sfântul Ioan Casian este acela potrivit căruia lupta noastră împotriva păcatelor trebuie să fie una îndoită: *atât trupească, dar și dubovnicească*⁸⁶, ceea ce presupune că „pentru corp este necesar să fie înlăturate chipul și materia care ispitește, pentru ca pofta să nu încerce să se dezlănțuie, iar pentru suflet la fel, ca să nu ia naștere în el gânduri necurate”⁸⁷.

De foarte mare folos, potrivit Sfântului Ioan Casian, este a lupta *împotriva cauzelor ultime declanșatoare ale patimilor*, căci, arată Sfântul Părinte, „nu-i cu putință să fie stinse îmboldirile aprinse ale trupului, mai înainte de a fi nimicite cu totul și focarele celorlalte patimi principale”⁸⁸. Referindu-se la pericolul pe care îl constituie ispitele, atunci când mintea nu este trează, Sfântul Ioan spune că învățătura de credință creștină „poruncește să se taie mai bine rădăcinile patimilor, decât roadele ei”⁸⁹, odată ce „Dumnezeu va da fiecăruia sau cunună, sau osândă, nu numai după fapte, ci și pentru gânduri și hotărâri”⁹⁰.

Alături de lupta împotriva cauzelor ultime declanșatoare ale patimilor dominante, Sfântul Ioan Casian recomandă *lupta cu gândul ultim* referitor la această patimă, iar atunci când acesta a fost biruit, paza neconținută a gândurilor, inclusiv a aducerilor aminte ale păcatelor. În exprimarea Sfântului Părinte, aceasta înseamnă să lovim „capul șarpelui”⁹¹, „gândul vătămător prin care acela încearcă să șerpuiască în sufletul nostru, ca nu cumva, prin primirea capului, care este prima răsărire a gândului (*prosboli*), să primim și celălalt trup al șarpelui, adică învoirea (*sinkatatesis*) cu plăcerea și, prin aceasta, să ducă apoi cugetul la fapta neîngăduită”⁹².

În privința delimitării unor trepte ale păcatului, Sfântul Ioan nu se pierde în detalii nesemnificative și nu prezintă o schemă prea largă a căderii în păcat, ci una precisă, cu scop ascetic și având intenția

⁸⁶ Idem, *Convorbiri dubovnicești. Comunicarea Părintelui Serapion...*, în *vol. cit.*, p. 379.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ Idem, *Așezăminte mînăstirești. Cartea a cincea: Despre dubul lăcomiei*, în *vol. cit.*, p. 169.

⁸⁹ Idem, *Despre cele opt gânduri ale răutății...*, p. 150.

⁹⁰ *Ibidem*.

⁹¹ *Ibidem*, p. 137.

⁹² *Ibidem*.

de a-i ajuta pe nevoitori să lupte eficient împotriva răului. Asupra ispitei, suntem avertizați să ne păzim de „prima răsărire a gândului”⁹³, căci, odată primită aceasta, ea conduce adesea spre „învoirea cu plăcerea”⁹⁴, iar această încuviințare lăuntrică duce la „fapta neîngăduită”⁹⁵. Repetarea acestui proces produce patima sau „viciul”, Sfântul Ioan Casian identificând, precum am avut prilejul să observăm, „lista” celor opt patimi „generice” sau „capitale”, a căror ordine a fost precizată mai întâi de Avva Evagrie Ponticul.

Fără a da detalii prea multe asupra metodei „descoaserii” gândurilor sau a ispitelor, așa cum a făcut Evagrie, Sfântul Ioan Casian pare a fi adeptul „tăierii gândurilor”, ca unul care cunoștea slăbiciunile și vulnerabilitatea firii umane, dar și viclenia „duhurilor răutății”. Dacă Evagrie alcătuisese deja un „Antirrhetic”, sub forma „centurilor”, adunare a câte o sută de pasaje scripturistice, scurte și eficiente, de împotrivire față de fiecare patimă, Sfântul Ioan Casian a lărgit această tehnică antirrhetică, adăugând, pe lângă „cugetarea cu înțelegere și neîncetat la legea lui Dumnezeu”⁹⁶, petrecerea în psalmi și cântări, postul și privegherea, aducerea aminte neîncetată de cele viitoare, amintirea bunătăților Împărăției Cerurilor făgăduite sfinților și a gheenei focului, în care se vor afla veșnic păcătoșii. Prin această cugetare duhovnicească, „gândurile cele rele se împrăștiează și nu mai găsesc loc în noi”⁹⁷. Dimpotrivă, preocuparea doar de cele lumești și trupești, deșarte și trecătoare, „sporește în noi gândurile rele”⁹⁸.

Aceasta presupune dobândirea discernământului duhovnicesc, virtute de mare preț pentru Sfântul Părinte, considerată „izvorul și rădăcina tuturor virtuților”⁹⁹, „o cetate înaltă și împărătească”¹⁰⁰, prin intermediul căruia nevoitorul deosebește cu multă precizie fiecare mișcare a trupului și a sufletului său, păstrându-le pe cele bune și mântuitoare și alungându-le pe cele rele. „Dreapta socoteală” este

⁹³ *Ibidem.*

⁹⁴ *Ibidem.*

⁹⁵ *Ibidem.*

⁹⁶ *Ibidem*, p. 167.

⁹⁷ *Ibidem.*

⁹⁸ *Ibidem.*

⁹⁹ Idem, *Convorbiri duhovnicești. A doua convorbire cu Părintele Moise*, în vol. cit., p. 333.

¹⁰⁰ Idem, *Despre cele opt gânduri ale răutății...*, p. 167.

„o virtute însemnată, care nu poate fi cuprinsă cu mintea omenească, dacă nu suntem ajutați de harul divin”¹⁰¹. Pentru Sfântul Ioan Casian, darul deosebirii sau al distingerii este o harismă, pe care nevoitorul o dobândește, ca răsplată din partea lui Dumnezeu, la capătul luptei sale împotriva patimilor, după ce s-a eliberat de acestea și s-a statornicit în lucrarea virtuților creștine¹⁰².

Calea dobândirii lui o reprezintă smerenia, iar prima formă a ei este filiația duhovnicească, viețuirea în deplină ascultare de un părinte duhovnicesc, încredințarea vieții noastre unui povățuitor spiritual, unui „îndrumător sigur”¹⁰³, la examenul căruia să supunem toate gândurile și faptele noastre. Acesta „îl va învăța pe tânăr să meargă pe calea adevărată a dreptei judecăți”¹⁰⁴, „îl va păzi neatins de tot felul de înșelăciuni și curse ale vrăjmașului”¹⁰⁵, conducându-l neabătut spre mântuire.

În ultimă instanță, pentru Sfântul Ioan Casian, pe lângă nădejdea în ajutorul lui Dumnezeu și pe lângă nevoințele personale, calea cea mai bună de luptă împotriva acestor patimi o constituie *dreapta judecată*, întrucât, spune el, „cine trăiește nu după socoteala lui, ci după exemplul celor mai mari, nu va putea fi amăgit de nimic, căci dușmanul cel viclean nu va fi în stare să-i folosească ignoranța celui ce din cauza unei rușini nelalocul ei nu știe cum să-și acopere toate gândurile care i se nasc în minte, dar le poate reprobă sau admite cu ajutorul examenului matur al bătrânilor. Gândul rău se risipește dacă este dat pe față cu puterea mărturisirii și, chiar înainte ca dreapta judecată să se pronunțe, șarpele cel necurat, ca și cum ar fi fost scos la lumină din vizuina lui subterană și întunecoasă, se îndepărtează învins și rușinat. Învrăjuririle lui vătămătoare stăpânesc în noi numai cât timp ele sunt ascunse în inimi”¹⁰⁶.

¹⁰¹ Idem, *Convorbiri dubovnicești. A doua convorbire cu Părintele Moise*, în *vol. cit.*, p. 327.

¹⁰² Jean-Claude Larchet, *Terapeutică bolilor spirituale*, în românește de Marinela Bojin, Editura Sophia, București, 2001, p. 387.

¹⁰³ Sfântul Ioan Casian, *Convorbiri dubovnicești. A doua convorbire cu Părintele Moise*, în *vol. cit.*, p. 333.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ *Ibidem*, pp. 333-334.

După cum „nimic nu vatămă pe monahi și nu bucură pe draci mai tare ca ascunderea gândurilor de Părinții cei duhovnicești”¹⁰⁷, cel care își încredințează cu dragoste și smerenie sufletul unui „bătrân” înțelept slăbește și veștejește gândurile rele¹⁰⁸, care, asemenea unor șerpi scoși la lumină, „se grăbesc să fugă de la om”¹⁰⁹.

În concluzie, potrivit Sfântului Ioan Casian, adevărata cale spre mântuire este aceasta: „Să mărturisești gândurile tale Părinților celor mai cu dreaptă socoteală și să te lași îndrumat de ei spre virtute și nicidecum de gândul și de părerea ta”¹¹⁰.

¹⁰⁷ Idem, *Cele opt gânduri ale răutății...*, p. 175.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 174.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ *Ibidem*, p. 179.